

יד
מהרי"ץ

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון
הרב יצחק רצאבי שליט"א
פוסק עדת תימן

נמסר במוצש"ק
ראה
אלול ה'תשפ"ב ב'של"ג
בבית המדרש "פעולת צדיק"
בני ברק

לק"י

נושאי השיעור:

דברים לזכרו של הגאון הגדול הרב שלום כהן זצ"ל ראש ישיבת פורת יוסף ונשיא מועצת חכמי התורה, ובפרט על מדת האמת שהיתה בו. להתרחק ממנהיגים דוברי שקר.

אין לשנות מסדר הסליחות, הן על פי הסוד, הן על פי הפשט שזהו כמו סדר י"ג מדות של רחמים.

בעניין הכפילות בנוסח אל מלך וכו' אל הוריתנו לומר לפניך שלוש עשרה, בעבור שלוש עשרה, זכור לנו היום ברית שלוש עשרה מדות של רחמים וכו', ומדוע רק בסוף אומרים 'של רחמים', וביאור פירוש מהר"י ונה זצ"ל המובא בעץ חיים למהרי"ץ זיע"א כי 'בעבור שלוש עשרה' היינו כנגד אברהם יצחק ויעקב, עפ"י המובא בדרשות הר"י אבן שועיב.

השלמה בעניין השאלה מדוע לא עומדים בפיוט יגדל אלהים חי וכו' כפי שעומדים באמירת 'ויכולו', ומקור לכך שי"ג העיקרים המובאים בו הם כנגד י"ג מדות של רחמים.

חשיבות התפילה על הצלחה בחינוך הילדים לתורה וירא"ש, ומדוע אנשי כנה"ג לא תיקנו ברכה מיוחדת בשמו"ע על כך, והסיבה שהדבר מוזכר אבל מוסתר בברכת מודים וכו' אתה הוא לדור ודור נודה לך ונספר תהלתך.

ביאור המעשה בבנו של רב ספרא, שהובא בזוהר הקדוש, ושתי שאלות במעשה זה.

כל הזכויות שמורות

יוצ"ל ע"י מוסדות יד מהרי"ץ בני ברק

טלפקס: 03-5358404. נייד: 050-4140741

דוא"ל: yad@maharitz.co.il

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:

קול יהודי תימן – 072-33-23-642 שלוחה 6

מספר השיעור בקו "קול יהודי תימן" – 656

לשמיעת השיעור במערכת קול הלשון – 03-6171031

השיעור מוקדש להצלחת חתן הברמצוה הנער יצחק הי"ץ בן ידידנו הרה"ג שמריהו יוסף יונה שליט"א, אבן יקרה ומעמודי התנ"ך פה בבית מדרשנו פעולת צדיק, בעבור שהתנדב אביו למוסדות יד מהרי"ץ. המקום ברוך הוא ירצה נדבתו, ויברך מעשי ידיו, ומכל צרה ונזק יצילהו, ויזכה חתן הברמצוה שיחי' לגדול בתורה וביראת שמים, וללכת בדרך אבותינו ורבותינו הקדושים, וימלא כל משאלות ליבו וליבנו וליבכם לטובה ולברכה, אכי"ר.

בשם רחמן.

השיעור מוקדש להצלחת חתן הברמצוה הנער יצחק הי"ו בן ידידנו הרה"ג שמריהו יוסף יונה שליט"א, אבן יקרה ומעמודי התנ"ך פה בבית מדרשו פעולת צדיק, בעבור שהתנדב אביו למוסדות יד מהרי"ן.

המקום ברוך הוא ירצה נדבתו, ויברך מעשי ידיו, ומכל צרה ונזק יצילהו, ויזכה חתן הברמצוה שיחי לגדול בתורה וביראת שמים, וללכת בדרך אבותינו ורבותינו הקדושים, וימלא כל משאלות ליבו וליבנו וליבכם לטובה ולברכה, אכ"ר.

דברים לזכרו של הגאון הגדול הרב שלום כהן זצ"ל ראש ישיבת פורת יוסף ונשיא מועצת חכמי התורה, ובפרט על מדת האמת שהיתה בו. להתרחק ממנהיגים דוברי שקר.

כמרכן השיעור מוקדש לעילוי נשמתו של 'הכהן הגדול מאחיו', הרב הגאון שלום כהן בן הרב המקובל אפרים, זכר צדיקים וקדושים לברכה, שנלב"ע בתחילת השבוע.

לגבי אחד מן הדברים שמציינים אותו, אפשר וראוי להקדים את הפסוק [מלאכי ב', ו'-ו'] תוֹרַת אֱמֶת הִיְתָה בְּפִיהוּ וְעוֹלָה לֹא נִמְצָא בְּשִׁפְתָיו וגו' כִּי שִׁפְתָיו כִּהְיוּ וְשִׁמְרוּ דָעַת וגו'. הבחינה, אמת המדה אצלו, להכיר אדם ולסמוך עליו, זאת מדת האמת. מה שהוא אומר, הוא עושה. לא אומר ככה, ועושה משהו אחר. זאת הבחינה. ישנם אנשי ציבור, שאפשר לסמוך עליהם.

וה"ה הפוך, זכורני כי לפני עשרים שנה בערך, מישוהו שיקר אותו, והוא נפרד ממנו. זו אמת המדה. הגר"ש כהן פרסם זאת בעצמו בכתבי העתים, פלוני שיקר אותי וכו'.

עניין כשרות המאכלים, זה לא רק עניין של מומחיות, לא זה בלבד הוא הקובע. אלא הנאמנות, היושר. אין אני והוא יכולים לדור בכפיפה אחת. לכן זה גרם שהקימו ארגון כשרות חדש לעצמם, שאנחנו לא יכולים לסמוך עליו.

*

ראיתי בספר אור הנר [אילנא דחיי ח"ב, דף י"ג] שהביא בשם הרב ירחמיאל מפרשיסחא, 'עניינים נוראים', בזה"ל, שְׁמֵר נְפִשׁוֹת חֲסִידָיו, מִיַּד רְשָׁעִים יִצְלִים וְתִהְיֶה צִיָּה י"א.

דרך אגב, המלים מִיַּד רְשָׁעִים יִצְלִים, זה ראשי תיבות מִרְ"י. 'מיד רשעים יצילים'. כי

ישנם הרבה אנשים, המתנכלים ומפריעים לתלמידי חכמים.

פ"י קדוש אחד, דהנה מי שנוסע לאיזה צדיק, הוא צריך לתהות על קנקנו בשבע חקירות ובשבע בדיקות אם הוא צדיק אמת, ובפרט בעיקבתא דמשיחא אשר כבר ניבא הבעש"ט הק' זי"ע בעת שהלך עם תלמידיו בדרך, והיה שם הרבה אילנות אשר היו ממולאין בעלין הרבה אשר לא יוכל לספר, והכה הבעל שם טוב הקדוש זי"ע את ראשו באילנות. ושאלו לו תלמידיו, למה הוא עושה כן? והשיב הק', שתדעו שבעיקבתא דמשיחא יהיו אנשים שמכנים את עצמם בשם רבי, ויהיו מרמאים ומטעים את הבריות הרבה, כמו אלו העלין (וזקני הרב ירחמיאל הק' זי"ע ג"כ אמר ע"ז האופן).

והסימן בזה הוא – הוא מדבר על ימי עיקבתא דמשיחא – אם אחר הבדיקה יתוודע לך שהוא נזהר מְשֻׁקֵּר עד קצה האחרון, אזי תדע שהוא צדיק.

אם רצונך לדעת, האם האדם שלפניך צדיק או לא צדיק. מה אתה יכול לדעת? הַנִּסְתָּרִת לִי יֵי אֱלֹהֵינוּ [דברים כ"ט, כ"ח]. ישנם אנשים הנראים צדיקים, אבל הם ההיפך. וישנם אנשים הנראים פשוטים, ודוקא יש בתוכם יראת שמים. יש אנשים המסתירים את עצמם, אינך יודע מה בדיוק בתוכו. א"כ כיצד אני אדע?

תבדוק אותו, האם הוא אדם אמיתי. אם הוא מתרחק מן השקר, עד הקצה האחרון, לא שאומר ככה ועושה אחרת. התכוונתי ככה, אמרתי ככה וכו'. הולך זיג זג.

ובאם תשמע ממנו איזה דיבור של שקר, אזי למען השם הרחק את עצמך מעל גבולו, כי הוא מצד הסטרא אחרא, וצא טמא תאמר לו, ואל תשמע אליו כלל, כי אין לו חלק באלהי ישראל. ואף אם יראה לך אותות ומופתים, אל תאבה לו. הדבר לא יכול להיות. (ועי' באילנא דחיי פרשת תזריע, ובמטעמי יצחק שם).

והנה האדם צריך להפיל תפילה ותחינה לפני השי"ת, שלא יִבְלָה ימיו לריק חס ושלוש אצל צדיק שאיננו מסטרא דקדושה, ואזי השי"ת

לדעת הגר"א, זהו הפסק, בין ברוך אתה ה' – ברוך הוא וברוך שמו – מגן אברהם – אמן. ה'אמן' הוא על המלים 'מגן אברהם', זה לא חוזר על הרישא, כי עשית הפרדה באמירת ברוך הוא וברוך שמו. הארכתני על זה בס"ד בבארות יצחק על פסקי מהרי"ץ חלק א' הל' תפילה ס"ק מ"ה מדף רמ"ב.

לכן אמרתי לו, כי איננו נוהגים לומר זאת, ואנחנו גם לא ממליצים לומר, כיון שסוף סוף ישנם בנושא הזה חילוקי דעות. ועיין שיעור מוצש"ק ויקהל ופקודי, פינחס, התש"ע. ומוצש"ק מטות, מסעי, כי תבוא, התשע"ח. רק – וזה בעין פשרה – אם אדם מרגיש, איזו התעוררות מיוחדת. אבל סתם כך, הלואי שנאמר 'אמן' כפי שצריך. הדבר אינו פשוט. במלה אמן ישנה כוונה, ולפעמים אדם עונה אמן כאשר הוא חולם, אינו נמצא בעניינים. זאת אינה חכמה, להוסיף עוד דברים. אמנם לכאורה אפשר לטעון, כי זה לשבח את הקב"ה, מה לא טוב בזה? אבל, הכתוב אומר, **אַל תִּבְהֵל עַל פִּיךָ, וְלִפְנֵי אֵל יִמְהַר לְהוֹצִיא דָּבָר לִפְנֵי הָאֱלֹהִים. כִּי הָאֱלֹהִים בְּשָׁמַיִם וְאַתָּה עַל הָאָרֶץ. עַל כֵּן יִהְיוּ דְבָרֶיךָ מְעֻשָּׂים** [קהלת ה', א']. הכלל הוא, טוב מעט בכוונה, מהרבה בלא כוונה. [עיין ש"ע או"ח סי' א' סעיף ד']. לפעמים מוסיפים תפילות, והם בבחינת כל המוסיף גורע.

מספרים על איזה שוחט, שסכינו היתה בשיעור המצומצם. כפי שאתם יודעים, בדרך כלל עושים סכין גדולה לצורך השחיטה. אבל מצד הדין, בשביל שחיטת עוף, מספיק שתי אצבעות. ולשחיטת צאן – בהמה דקה – חמש אצבעות. ולשחיטת בהמה גסה, שבע אצבעות. כלומר, שבע כפול 2 ס"מ, דהיינו 14 ס"מ. וסימניך, **וּשְׁחַטְתָּם בְּזֶה** [שמואל א' י"ד, ל"ד]. ראשי תיבות, בז"ה.

לאותו שוחט היה סכין מצומצם, הכי הרבה מה שמוכרח. שאלו אותו, למה אין לך סכין כמו כל שאר השוחטים? והוא ענה, תשמעו, אני משתדל על הסכין שלי, להשחיזה ולשמור עליה מכל פגימה. אם תהיה הסכין גדולה, קשה

מצילו מכד"ר [ר"ת מכל דבר רע]. אם הוא מתחבר לאיזה אדם, שהוא חושב אולי כי הוא בסדר, אבל איך הוא ידע זאת? תתפלל להקב"ה, שלא תטעה. וזהו שאמר הכתוב, שומר נפשות חסידיו, מיד רשעים יצילם. אותן הרבנים שהם רשעים. כי כל מי שאינו נפרש משקר לגמרי, הוא רשע רחמנא ליצלק. והשי"ת ישמור את חסידיו שלא יבואו לרמאי כזה, רק שיזכו אל צדיק האמת. הבאנו זאת כבר לשעבר, בשיעור מוצש"ק וישב התשפ"א התשל"ב.

הגר"ש כהן זצ"ל היה כ"כ אמיתי. זכורני כי לפני אולי חמש עשרה שנה יצא לנו להיפגש, הוא כמובן ספרדי הרגיל לקו מסויים, בדרך של הבן איש חי, כאשר הוא פגש אותי הוא מיד אמר לי, תגיד לי, למה התימנים לא אומרים 'ברוך הוא וברוך שמו'?

אצל הספרדים, הדבר בולט. למשל בתפילת שמונה עשרה, כאשר הש"צ אומר ברוך אתה ה', הציבור אומר ברוך הוא וברוך שמו. הדבר הפריע לו. והוסיף ואמר, 'הרי רבינו האר"י אומר, שחובה להגיד ברוך הוא וברוך שמו'. אמרתי לו, מחילה מכבודך, הגר"א אומר שאסור לומר בהוב"ש. אז הוא קצת נבהל. לא האמין.

האמת היא, כי דוקא גם מהרי"ץ בעץ חיים [ח"א דף נ' ע"ב] כותב, לומר ברוך הוא וברוך שמו. ואכן ישנם כאלה גם בקהילותינו שאומרים. אבל בפועל במציאות, אצל רבים בקהילותינו לא מקובל לומר זאת. כי מי שמסתכל במקורות, רואה כי מובא בטור [או"ח סי' קצ"ב] שאביו של הרא"ש נהג לומר בהוב"ש. דהיינו, איך לכך מקור בחז"ל, לא בש"ס – לא בַּבְּלִי ולא ירושלמי – ולא במדרשים ולא בזוה"ק, רק לאביו של הרא"ש היה מנהג כזה, הוא כנראה הראשון שהתחיל לנהוג זאת, בתורת צדקות ויראת שמים, ומכך הדבר נמשך. ורבינו האריז"ל, חיזק את הדבר, עפ"י 'עניינים'. אולם מצד שני, הגר"א אומר שהדבר אסור, גם על-פי הסוד. הדבר בבחינת 'אלו ואלו דברי אלהים חיים'.

לשמור על כולה, לבדוק את הכל, כי אולי ישנה פגימה למעלה ואולי למטה וכו'.

כאשר מצמצמים את התפילה למשהו קצר, ומשתדלים לומר זאת כפי שצריך בכוונה, עדיף. אין החכמה להאריך, ולבסוף חולמים ואומרים סתם דברים. הלוואי שנענה אמן בכוונה, על כל ברכה. מאשר שנוסיף ברוך הוא וברוך שמו, בלי כוונה. אבל מצד שני, אם אדם מרגיש, שהוא דוקא יגיד זאת כפי שצריך, פה ושם, אדרבה, זה משובת. הדבר יכול להיות טוב.

עניין חשוב ומיוחד אודות הגר"ש כהן זצ"ל, נביא בלנ"ד בשיעור נוסף.

אין לשנות מסדר הסליחות, הן על פי הסוד, הן על פי הפשט שזהו כמו סדר י"ג מדות של רחמים. אנו לקראת הימים הנוראים הבאים לקראתנו לשלום, חודש אלול. י"ג מדות, זהו הדבר שבמרכז הסליחות.

בספר חמדת ימים [פרק ד', אות י"א] אומר כך, תאמר בתחילה מזמורי התשובה, תפילה לדוד שמעה ה' וכו', ואנכי נהגתי גם מזמור כ"ז לדוד ה' אורי וישעי ומזמור ל"ג רננו צדיקים. למה? מה יש במזמורים האלה דוקא? שנזכר בכל אחד מהם שלש עשרה שמות הויה, כנגד שלש עשרה מְכִילֵן דרחמי – בכל מזמור, חוזר י"ג פעמים שם הוי"ה, כנגד י"ג מדות של רחמים – שמתגלים ומאירים מראש חדש אלול ואילך כנודע. ונכון לאמרם לראש אשמורות בסליחות, לעורר הרחמים.

*

החיד"א בספרו שמחת הרגל [לימוד ראשון לחג הפסח], מדבר על עניין החמץ. כידוע, החמץ רומז אל היצר הרע. והוא כותב, מהו הטעם של איסור חמץ? לגבי כל המצוות, ידוע כי לכל מצוה יש טעם, ישנם טעמים גלויים וישנם טעמים נסתרים, אבל לגבי מצות חמץ ישנו טעם מיוחד, יותר מכל המצוות.

וז"ל החיד"א שם, עוד בה במצות חמץ יותר על כל המצוות. כי בשאר מצוות, יש בכל אחת טעם כעיקר לפי הפשט. אבל במצות חמץ,

הפשט שלה הוא הרמז. דהיינו, אי אפשר להבין את הטעם הפשטי לאיסור חמץ, אלא רק לפי הרמזים.

והוא מביא את תשובת הרדב"ז, דיברנו על כך באריכות פעמים רבות בחדשי ניסן, לא אחזור כעת על כך.

וכבר נשאל הרדב"ז ז"ל בתשובות הנדפסות חדשות מעתה באשכנז וסי' תקע"ז, יחזה דעת על אשר החמירו בחמץ כל כך, ומה נשתנה חמץ משאר איסורין? למה עניין החמץ כ"כ חמור? שהחמירה עליו תורה להצריכו בדיקה, שרוף וכלה וביטול. והוסיפו חכמים להצריכו בדיקה בחורין ובסדקין, ולחפש אחריו ולשרש אותו מכל גבוליו, ועובר עליו בבל יראה ובל ימצא, ואסרוהו בכל שהוא, ואינו מתבטל כלל. וחומרות אלו, לא נמצאו בכל איסורין שבתורה וכו'. מדוע כל החומרות הללו? מהו העניין? אומר הרדב"ז, כי אף שישנם טעמים לכך בראשונים, אולם לא נחה דעתו בכל התירוצים הללו, כי על כל תירוץ ישנן עדיין שאלות, זה לא מסתדר. והתשובה היחידה היא, רק עפ"י מה שנמצא ב'מדרשות', וכוונתו לספר הזוהר הקדוש.

והשיב הרב ז"ל כלשון הזה. שני דברים נאמרו בתשובת דבר זה וכו'. ועל כן אני סומך על מה שאמרו רז"ל במדרשות, כי חמץ בפסח רמז ליצה"ר והוא שאור שבעיסה. כיון שכן, חובה להילחם בזה עד הקצה האחרון, עם יצה"ר אין פשרות. ולכן פָּלָה, גרש יגרש אותו האדם מעליו, ויחפש עליו בכל מבואות מחבואות מחשבותיו, ואפי' כל שהוא לא בטיל. והרי זה אמת ונכון עכ"ל. כי היצה"ר נכנס לכל חור ולכל סדק, והורס את הכל.

אומר על כך החיד"א, עניין לנכח יביטו, שהרב ז"ל פשפש ולא מצא טעם לחומרות חמץ אשר החמירה תורה ורז"ל, טפי משאר איסורין על פי הפשט והדין. לפי הפשט, הרדב"ז לא מצא תירוץ, המתיישב על הלב. והוצרך לסמוך עצמו על הרמז, כי החמץ רמז ליצה"ר, כמבואר היטב בדבריו. ונמצא שהרמז של החמץ, הוא הפשט. כי כל החומרות האלו, לעורר האדם

השנייה. אומר על כך הבית יוסף, אני אומר לא לכוון זאת. דהיינו, אל תשמור על הידיים. כי אם תשמור על ידיך, אתה מבטל בכך את תקנת חז"ל, אשר אמרו ליטול ידיים בפעם השנייה. כעת כאשר אתה עושה משהו, בכדי להגיע למצב שלא תצטרך נטילת ידיים, זהו דבר לא טוב. כל מה שחז"ל תיקנו, הכל במספר ובמשקל. מהרי"ץ מביאו בהקדמתו לאגדתא דפסחא, ולומד מדבריו לעניין הצורך לברך ד' פעמים על ד' הכוסות יעו"ש. נמצא כי הכל מסודר. ישנו סדר, מה בדיוק לעשות, לכן זה נקרא ליל הסדר.

*

מדוע אני אומר זאת?

בשנים האחרונות ישנם אנשים המתחכמים, להפוך את סדר הסליחות. הרי ישנו סדר לסליחות, מה אומרים בהתחלה, ומה אומרים אח"כ. אולם, מפני שכבר בהתחלה יש קדיש, ומצוי שבהתחלה עדיין אין מניין, וכמו"כ יש אח"כ י"ג מדות, שאי אפשר לאמרם כאשר אין מניין – ואנחנו התימנים אומרים במקום י"י מוצפ"ץ מצפ"ץ [עייני שיעור מוצש"ק כי תבוא התשע"ג, ומוצש"ק ואתחנן התשע"ח], אבל זה לא שם השם הראוי, המעלה של כך היא פחותה, זה לא כפי שאומרים י"ג מדות כצביונם, כמו שצריך – ע"כ ישנם כאלה האומרים, טוב, אנחנו נלך שלא כסדר, נתחיל מהחלק השני, אלהינו שבשמים וכו', שם אפשר להגיד הרבה סליחות, אין שם י"ג מדות, וכאשר יגיע העשירי ויהיה מניין, נחזור אל ההתחלה, ואז נגיד והוא רחום, אשרי וגו' וקדיש, רחמנא וכו' וי"ג מדות. הם חושבים, שהם עושים בזה דבר טוב. ככה נראה להם, בצורה שטחית. [עייני שיעור מוצש"ק נצים וילך התשע"א, ומוצש"ק שופטים התשע"ב, ומוצש"ק שופטים התשע"ד, ומוצש"ק כי תבוא התשע"ו].

ברם, הדבר אינו נראה לי. כי לא לחנם, זה נקרא 'סדר הסליחות'. ישנו סדר. גם בנ"ד אפשר לומר, 'סדר'. בראשי תיבות. סוד דרש רמז. בדבר זה, ישנו סוד.

הרי בספר משנת חסידים [מסכת הסליחות פרק א' אות ב'], וכן בסידור הרש"ש, כתבו לגבי י"ב

שצריך להתרחק מאד מאד מן היצה"ר, ולחפש בחורי וסדקי חדרי לבו, אם שמץ דבר נמצא בו, למהר לבערו ולשרפו באש התורה. ולהיזהר מאד בבל יראה ובל ימצא כולי האי, ואולי ינצל ממנו.

החיד"א מדבר כאן, בשתי לשונות. שני סגנונים. בהתחלה הוא אומר, שהפשט בחמץ הוא הרמז. ואח"כ הוא אומר, שהרמז הוא הפשט.

וישנם כאלה האומרים זאת בלשון אחרת, בזה 'אין פשט'.

ראיתי אומרים דבר נחמד. כי הסיבה שליל הפסח נקרא בשם 'ליל הסדר', מפני שהמלה 'סדר' היא ראשי תיבות, ס'וד ד'רש ר'מז.

הרי בדרך כלל, בתורה יש פרד"ס, פ'שט ר'מז ד'רש ס'וד.

דרך אגב, אומרים במליצה, לגבי אותיות ספר"ד, כי הסיבה שהאות סמ"ך לפני הפ"א, מפני שהספרדים הולכים עפ"י הסוד, עוד לפני הפשט... אצל הספרדים, הסוד זהו הדבר הראשון. אח"כ הפשט.

בכל אופן, בליל הסדר, אין 'פשט'. כך הם אומרים, בכמה וכמה ספרים.

אם כי אני הקטן אומר, בלשון מליצה הפוכה, כי זה לא הפשט. זהו אינו הפירוש. הסיבה שקוראים לליל פסח בשם ליל הסדר, היא פשוטה מאד, מפני שלליל הסדר ישנו סדר ערוך מהתחלה ועד הסוף. מתחילים ב'קדש ורחץ', ואח"כ 'כרפס יחץ' וכו'. ואצלינו התימנים, זה 'קדש ונטול', כרפס טבול' וכו'. כל העניינים מסודרים ומבוססים עפ"י ההלכה, אין אפשרות להפוך את הסדר בליל הסדר, כגון להקדים את המצה והמרור לפני הכרפס, או לעשות את הקידוש בסוף. וכדומה אי אפשר להפוך.

יתירה מכך, הרי בליל הסדר ישנן שתי נטילות ידיים, נטילה ראשונה ונטילה שנייה. כתוב בַּמִּדְבָּר, שאם האדם ישמור על ידיו לאחר הנטילה הראשונה, אם הוא לא יסיח דעתו, ישמור על הידיים, הוא לא צריך ליטול בפעם

הסליחות העיקריות שישנן. חשוב לדעת זאת. כי כאשר אין פנאי, או אם מישוהו ממהר או אחר, מי שאינו יודע הוא מדלג לפי הבנתו, ולבסוף הוא יכול להפסיד את הדברים העיקריים. אם הוא מחליט לבדו, מה חשוב ומה לא חשוב, עלול שיפסיד. כי אם הוא לא יאמר אפילו אחת מן י"ב הסליחות העיקריות, אזי הוא איבד טובה הרבה.

מהרי"ץ זיע"א כותב זאת [בעץ חיים, בהקדמתו לסליחות] בזה"ל, באו בסליחות מספר י"ב אלפא ביתא. לכן צריך שלא יגרע מהם ח"ו, כי קם במספר י"ב אורות עליונים. ועל ידי אמירתן פה למטה, יעורר למעלה אותם האורות, והם יהיו בעוזריו.

ומהרי"ץ מציין אותם אח"כ, וז"ל, והנה לאהבת המעיין, ארשום לך המחוייב כפי סדרן של ראשונים, [ו]עפ"י רבינו האר"י ז"ל. בתחילה 'אשרי יושבי ביתך' וקדיש. לך ה' הצדקה, עד השיבנו ה' אליך ונשובה. אל מלך ויעבור. בעת רצון. רחמנא, ארים ימינך ואצמח פורקנך וכו'. ויעבור. ב' אנשי אמונה אבדו. ג' תמהנו. ד' אל תעש עמנו כלה. ה' אשמנו בגדנו. ו' אשמנו מכל עס. ז' אלהינו שבשמים. ח' עננו אבינו. ט' רחום וחנון חטאנו לפניך רחם עלינו. י' עשה למען שמך עשה למען אמתך. י"א נפילת פנים, לדוד אליך ה' נפשי אשא. ואם יש פנאי עוד, יאמרו המרנות. ובהכרח צריך לומר פיוט 'אליך י"י נשאתי עיני', שהוא המשלים ל'י"ב אלפ"א בית"א, עיין בספר חמדת ימים, ובספר משנת חסידים.

לגבי י"ב הסליחות הללו, אומרים המקובלים כדלקמן. אמנם אנחנו לא זכינו לבוא בסוד ה', אבל כפי שאמרתי לכם, הגם שאנו לא מבינים את ה'סוד', את הדבר הראשון, אבל עכ"פ אנחנו מתחשבים בכך. ב"ה שגילו לנו את הדברים הללו. אזי לכל הפחות, אפילו שאיננו יורדים לעמקם של דברים, זכינו לדעת עד היכן הדברים מגיעים, לכן צריכים לקחת זאת בחשבון.

כתבו המקובלים [עיין משנת חסידים שם], כי י"ב הסליחות הללו הם כנגד י"ב פרצופי אצילות,

והם עתיק ונוקבת[יה], אריך ונוקבת[יה], חכמה ובינה, ישראל סבא ותבונה, ישראל ולאה, יעקב ורחל. נמצא א"כ שישנו סדר מסודר של בניין, וי"ב הסליחות הללו מכוונים כנגד זאת.

מה שאומרים בהתחלה, והוא רחום אשרי יושבי ביתך וגו' תהילה לדוד וגו', זה לא בחשבון של י"ב הסליחות, אולם אם נצרף זאת ביחד, שהרי גם מזמור תהילה לדוד וגו' הוא עפ"י סדר א"ב, יהיו בסה"כ שלוש עשרה. י"ב ועוד אחד. זה כנגד י"ג מדות של רחמים. אז גם אם איננו מבינים את הסוד, ומה בדיוק הדברים האלה, צריכים להבין כי אם משנים את הסדר, הורסים את הבניין. הבניין הוא עקום.

זה לא אומר שלא יוצאים ידי חובה, חלילה. כי עפ"י הפשט אין הבדל, בין אם תאמר מהסוף להתחלה או למפרע, יצאת ידי חובה עפ"י הדין. זה לא מגילת אסתר. ולא הלל, שאם קרא למפרע לא יצא. אולם, לא ראוי לעשות זאת.

ומי שאינו מבין זאת, כמו שהוא מבין עפ"י הפשט, לגבי י"ג מדות של רחמים, שאי אפשר להקדים 'נוצר חסד לאלפים' לפני 'אל רחום וחנון', כיון שישנו סדר ל'י"ג מדות של רחמים, וצריך ללכת לפי הסדר, הוא הדין בנדון דידן, לא שייך להקדים, ולא ניתן לשנות את הסדר. מה שאין מניין כבר בהתחלה, ולא יהיה קדיש, לא נורא. אדרבה, לפי דעת הרמב"ם, אין מקום לקדיש הזה בכלל. אמנם גם אנחנו התימנים נוהגים לומר את הקדיש הזה, כדעת הגאונים, הסוברים כי אחרי תהילה לדוד וגו' בא קדיש, כך המנהג וכמובן שאסור לשנותו, אבל עכ"פ לא יזיק אם הפסדנו את הקדיש הזה.

ישנם פוסקים אחרונים האומרים, להשלים את הקדיש הזה אח"כ, כאשר יגיעו עשרה, אבל אנחנו לא נוהגים זאת. וזה מובן בפרט מאחר שלפי דעת הרמב"ם, אין לקדיש הזה מקום.

עכ"פ זה עוד חיזוק, כי אין זו סיבה לבטל, ויותר חשוב להגיד את הדברים כפי שצריך. מה שאפשר, אפשר.

ישנם כאלה השואלים, לגבי אם אדם הולך לפעמים מבית כנסת לבית כנסת אחרת,

בעבור אברהם יצחק ויעקב, שהם שלוש עשרה וכו'.

שמעתם? במלים 'אברהם יצחק יעקב', יש י"ג אותיות. אברהם – חמש. יצחק – ארבע. יעקב – ארבע. רומזים כאן את אבותינו הקדושים, שבעבורם תזכור לנו את ברית י"ג מדות. כך הוא אומר.

לכאורה, הדבר נשמע נחמד וטוב. אבל עכ"פ יש להבין, מהו בדיוק הקשר, בין אבותינו הקדושים לבין י"ג מדות? טוב, זה י"ג וזה י"ג, אולם ישנם עוד הרבה דברים שהם י"ג, כגון י"ג בריתות שנכתרו לאברהם אבינו בין הבתרים, ויש י"ג מדות שהתורה נדרשת בהם. ועוד. א"כ מדוע לא נפרש, כי 'בעבור שלוש עשרה' היינו, בזכות התורה שהיא נדרשת ב"ג מדות. מה העניין כאן, להזכיר דוקא את אבותינו הקדושים, שהם 'בעבור שלוש עשרה'?

לתרץ זאת, נקדים שישנו דבר נפלא המובא בספר לְבִנְתֵּי הַסִּפּוּר בשם רבי סעדיה גאון, בקצרה ממש. ובפרוטרוט נכתב העניין בספר 'דרשות רבי יהושע אבן שועיב' – שהיה תלמיד הרשב"א – בשם רבינו חננאל. וכבר ידוע שרבינו חננאל לקח מפירושי רס"ג.

כתוב בפסוק [בראשית ל"ב, י"ג], לגבי יעקב אבינו, וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֱלֹהֵי אָבִי אֲבֹרָהּם וְאֱלֹהֵי אָבִי יִצְחָק, יְיָ הָאֵל אֱמַר אֵלַי שׁוּב לְאַרְצְךָ וְלִמְוֹלָדֶיךָ וְאִיטִּיבָה עִמָּךְ. קִטְנֹתִי מִכָּל הַחֲסָדִים וּמִכָּל הָאֲמֻת אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת עַבְדְּךָ, כִּי בְּמִקְלִי עָבַרְתִּי אֶת הַיַּרְדֵּן הַזֶּה וְעַתָּה הֵייתִי לְשֹׁנֵי מַחְנוֹת. הַצִּילֵנִי נָא מִיַּד אָחִי מִיַּד עֵשָׂו, כִּי יֵרָא אֲנֹכִי אֹתוֹ פֶּן יָבֹא וְהַפְּנִי, אִם עַל פָּנִים. וְאַתָּה אֲמַרְתָּ הֵיטֵב אִיטִּיב עִמָּךְ, וְשָׁמַתִּי אֶת זֶרְעֶךָ בְּחוּל הַיָּם אֲשֶׁר לֹא יִסְפָּר מֵרַב. הֵם אוֹמְרִים, כִּי בַּפְּסוּקִים הַלָּלוּ, שִׁיעָקֵב אֲבִינוֹ מִתְּפַלֵּל לְהִינָצֵל מֵעֵשָׂו, הוּא כָּלֵל אֶת שְׁלוֹשׁ עֶשְׂרֵה מְדוּת.

ברגע הראשון, כאשר ראיתי זאת, נדהמתי. אנחנו חושבים, כי י"ג מדות הודיע ה' בפעם הראשונה למשה רבינו, ופתאום כעת מתגלה לנו כי כבר יעקב אבינו ידע זאת. אמנם ישנו הבדל, כי אצל משה רבינו זה נזכר במפורש, י"י אל רחום וחנון וגו'. הוֹדַעְנִי נָא אֶת דְּרָכֶךָ (שמות

למשל התחיל בחצות הלילה בביהכ"נ זה וממשיך בבוקר בביהכ"נ אחר. ונראה שאין קפידא בדבר. העיקר הוא, שתאמר אותם לפי הסדר.

בעניין הכפילות בנוסח אל מלך וכו' אל הוריתנו לומר לפניך שלוש עשרה, בעבור שלוש עשרה, זכור לנו היום ברית שלוש עשרה מדות של רחמים וכו', ומדוע רק בסוף אומרים 'של רחמים', וביאור פירוש מהר"י ונה זצ"ל המובא בעץ חיים למהר"ץ זיע"א כי 'בעבור שלוש עשרה' היינו כנגד אברהם יצחק ויעקב, עפ"י המובא בדרשות הר"י אבן שועיב.

ישנה שאלה בנוסח אל מלך יושב על כסא רחמים וכו', לפי נוסחתנו אנו אומרים כך, אל הוריתנו לומר לפניך שלוש עשרה, זכור לנו ברית שלוש עשרה מדות של רחמים שחילה בם עניו לפניך מקדם וכו'. שלוש פעמים, מזכירים 'שלוש עשרה'. לכאורה, הסגנון כאן כפול ומשולש. היה אפשר לקצר זאת, ולומר כך, אל הוריתנו לומר לפניך שלוש עשרה, בעבור זאת – או בעבורם – זכור לנו ברית שלוש עשרה מדות של רחמים. למה מזכירים זאת באמצע, עוד הפעם? [עיי' שיעור מוצש"ק וילך התשע"ג, ומוצש"ק וילך התשע"ז, ומוצש"ק בהעלותך התשפ"ב].

דבר שני. בהתחלה אנו אומרים, הוריתנו לומר לפניך שלוש עשרה, ולא אומרים, מה? רק 'שלוש עשרה'. אחר כך אומרים, 'מדות של רחמים'. לכאורה, כאשר רוצים לומר ולהסביר משהו, מסבירים זאת בהתחלה. א"כ היה צ"ל, 'אל הוריתנו לומר לפניך שלוש עשרה מדות של רחמים'. כאן להגיד מה הם. ואח"כ בסוף, כבר לא צריך לחזור, כי כבר אמרנו בהתחלה. הרי בסיפא סומכים על הרישא, ולא סומכים ברישא על הסיפא. לכאורה, הסדר היה צריך להיות הפוך.

נראה כי מהר"ץ זיע"א [בפירושו עץ חיים], בא ליישב חלק מן הדברים האלה. כגון, מה זאת כפילות המלים 'בעבור שלוש עשרה'? לכאורה זה מיותר.

מהר"ץ אומר שני פירושים, אחד מהם הביא בשם מהר"ר יצחק ונה זצ"ל בזה"ל, פירוש,

ל"ג, י"ג]. אבל כאן מבואר, שיעקב אבינו כבר רומז זאת. אפשר כבר להרגיש זאת כבר במלים 'מכל החסדים ומכל האמת', כי זה מקביל ל'רב חסד ואמת'.

כך הם אומרים. אינני יודע, מהו המקור שלהם? נראה לי קצת, כי זה צריך להיות במדרש חז"ל, אבל לא מצאנו שחז"ל אומרים זאת. מסתמא היה להם זאת בספריהם. [ועיין לקמן ד"ה לעניין].

בכל אופן, כך מובא בדרשות הר"י אבן שועיב [בדף ט"ז] בשם, וז"ל, כתב רבינו חננאל ז"ל, כי כל י"ג מדות, פָּלַל בתפילתו. כי אלהי אברהם ואלהי יצחק, הם שני שמות הראשונים, רחמים ודין כנגד המדה השלישית שהיא אֵל, שהוא מְזוּג.

חושבני כי צריכים לדעת זאת, כיון שי"ג מדות של'רחמים זהו הדבר העיקרי והחשוב ביותר בסליחות, רצוי ללמוד את פירושם, כי אין העיקר לאמרם כמו עוף המצפצף. ישנם ספרים רבים המפרשים את י"ג מדות, ומהרי"ץ זיע"א בעץ חיים, לאחר תפילת שמונה עשרה של יום חול [חלק א', דף נ"ז ע"א] כבר מסביר אותם, גם עפ"י הפשט וגם עפ"י הסוד. וכן רבינו בחיי בפרשת כי תשא. ועוד רבים.

אם כי, הקב"ה אֵל רחום וחנון, מקבל את התפילה אפילו כאשר האדם אומר בלי להבין, העיקר שתהיה עם יראת שמים ובלב שלם. אולם ישנו הבדל עצום, בין אם אומרים זאת עם הבנה וכוונה, לבין אם אומרים זאת סתם. אבל הקב"ה, האל המקבל התפילות.

לגבי השאלה ששאלנו מקודם, מה פשר כפילות המלים, 'הוריתנו לומר לפניך שלוש עשרה. בעבור שלוש עשרה. זכור לנו ברית שלוש עשרה מדות של'רחמים', מדוע רק בסוף אומרים 'של'רחמים'? למה לא בהתחלה?

כידוע, ישנם חילוקי דעות, לגבי י"ג מדות. הרי כתוב בגמרא בראש השנה [דף י"ז ע"ב], א"ר יוחנן, אלמלא מקרא כתוב, אי אפשר לאמרו. מלמד שנתעטף הקב"ה כשליח צבור, והראה לו למשה סדר תפילה. אמר לו, כל זמן שישראל חוטאין, יעשו לפני כסדר הזה, ואני

מוחל להם וכו'. אמר רב יהודה, ברית כרותה לי"ג מדות שאינן חוזרות ריקם, שנאמר [שמות ל"ד, יז] הִנֵּה אֲנֹכִי פֹתֵר בְּרִית.

מפרשים רבים שואלים, כיצד זה 'ברית כרותה וכו' שאינן חוזרות ריקם'? הרי בעוה"ר הרבה פעמים קרה, שלא נענינו בעוה"ר.

אמנם בודאי שהיו – כפי שמעיד בעל צרור המור, הוא אומר שזהו 'דבר מפורסם', כי כאשר היתה עצירת גשמים, כאשר באו לגור בארץ ספרד – הרי עם ישראל היה בגלות – קיבלו אותנו אומות העולם, כאחראים על הגשמים. היו אומרים, תשמעו, ישנה עצירת גשמים, והגויים מתפללים ולא נענים. אם היהודים יבטיחו שהם יביאו גשם, אנו מוכנים שאתם תגורו פה. אם לא, תחפשו לכם מקום אחר היכן לגור. והוא אומר, כי הדברים ידועים ומפורסמים, שכאשר עולה ש"צ על התיבה, מתעטף וטלית ואומרים י"ג מדות, יורדים גשמים. הדבר מפורסם בישראל ובאומות העולם. אבל בעוה"ר ירדו הדורות, ועכשיו אנו מתפללים ולא נענים, וכהנה וכהנה, לגבי צרות אחרות. לכאורה, הרי יש לנו 'ברית כרותה'?

ישנן כמה תשובות, לגבי השאלה הזאת. ישנם כאלה הטוענים, כי זאת לא חכמה, רק להגיד את י"ג מדות. כתוב, 'יעשו לפני כסדר הזה'. כלומר, אם עם ישראל מתנהגים 'כסדר הזה', דהיינו מתנהגים ברחמנות, מתנהגים 'רב חסד', אומרים אמת, ח"ו לא דוברי שקרים. מתנהגים בהנהגה של י"ג מדות. מה הוא רחום, אף אתה רחום. אם תתנהג ככה, אז ישנה 'ברית כרותה'. אבל אין העיקר, רק לומר. וישנם כאלה הטוענים, כי הדבר אינו נכון. שהרי כתוב, אל הוריתנו 'לומר' לפניך שלוש עשרה. לא כתוב, שעלינו לקיים. אמרת לנו לומר, וזה מספיק.

לא נאריך על זאת, כי כבר דיברנו על כך בשנים קודמות [עיין שיעור מוצש"ק האזינו התשע"א, ומוצש"ק וילך התשע"ג, ומוצש"ק מסעי התשע"ד, ומוצש"ק חיי שרה התשע"ה, ומוצש"ק כי תבוא ומוצש"ק וילך התשע"ז, ומוצש"ק וילך התשע"ז, דרשת חול המועד סוכות התשפ"א].

אדם אמיתי, ביחד כולם מצטרפים ומתחברים, והזכות של כולנו תתעורר ותפעול. ואכמ"ל.

בכל אופן, נחזור לדברי יעקב אבינו.

הוא [שם בדרשות הר"י אבן שועיב בשם רבינו חננאל] כותב כך, 'שוב לארצך', כנגד 'רחום', שריחם עלינו. 'זאטיבה עמך', כנגד 'חנון', כלומר בחנם.

וכנגד 'ארך אפים', אמר 'קטונתי'. מהו הקשר בין 'ארך אפים' לבין 'קטונתי'? כלומר, לא אוכל לסבול אם לא תאריך אפך. יעקב אבינו אומר להקב"ה, אם אתה לא מאריך לי אפים, אם אינך נותן זמן עד שהאדם יתקן את עצמו, אזי לא יחזיק מעמד. והוא מביא פסוק, כי הוא כמו [עמוס ז', ה'] 'חַדַּל נָא, מִי יָקוּם יַעֲקֹב, בִּי קָטָן הוּא'. המלה 'קטונתי', רומזת אל הרעיון שבפסוק הזה, 'כי קטון הוא'.

'מכל החסדים ומכל האמת', כנגד 'רב חסד ואמת'. וכנגד 'נוצר חסד לאלפים', 'זעתה הייתי לשני מחנות', שנצרת לי חסד אבותי, שניהם ב' אלפים לשני מחנות.

'הצילני נא מיד אחי', כנגד 'נושא עון', כלומר שלא יגרום העון. 'מיד עשו', שלא יגרום הפשע. 'כי ירא אנכי', כנגד 'זחטאה', שלא יגרום [ה]זחטא, כמו ירא חטא.

הרי אומרים ב"ג מדות, נושא עון ופשע וזחטאה. 'נושא עון', זה המזיד. 'ופשע', אלו הפשעים והמרדדים. 'זחטאה', זה השוגג. הדבר על דרך זו ואין צריך לומר זו, הקב"ה נושא עון, לוקח את זה כמו משאוי עליו, והירושלמי מסביר 'נושא עון', דהיינו הקב"ה שוכח את העוונות ואת הפשעים, כאשר האדם חוזר בתשובה. וקל וחומר, 'זחטאה', שזה השוגג. זו וא"צ לומר זו.

זהו הקשר, 'ירא אנכי' – בסגנון 'ירא חטא'. לכן זה כנגד 'זחטאה'.

'זאתה אמרת', כנגד 'זנקה'. נראה שכוונתו לומר, 'זאתה אמרת היטב איטיב עמך', זאת טובה כפולה. הקב"ה מוכן לסלוח לאדם שחטא, לנקות את החטא. דהיינו, הוא מחוק. למרות שהוא חוטא עוד הפעם. הוא חטא, וחזר בתשובה, ושוב חטא. לא אומרים לו, תשמע,

לכן חושבני, כי זהו הפירוש בנדון דידן. 'אל הוריתנו לומר לפניך שלוש עשרה', עדיין לא אומרים בהדיא כי אלו י"ג מדות שלרחמים, כי גם אם אנחנו לא מבינים מה פירוש המדות הללו, ולמה הן רחמים ולא דין וכו', אנו אומרים זאת בתמימות. אם פחות או יותר אני מבין, אבל אינני מבין את עומק העניין הזה, הדבר לא משנה. 'אל הוריתנו לומר לפניך שלוש עשרה' – אתה אמרת לנו רק 'לומר'. 'בעבור שלוש עשרה' – כפי שאמרנו שזה כנגד אבותינו הקדושים, ועוד מעט בל"ג נסביר זאת יותר. 'זכור לנו ברית שלוש עשרה מדות שלרחמים' – אנו יודעים שזה י"ג מדות שלרחמים, ומה שאנחנו לא מבינים זאת, הדבר אינו קובע. זה לא מעלה ולא מוריד.

מהרי"ץ זיע"א ב'אשמורות', לא מדבר על י"ג מדות, מה חשיבות הדבר. הוא לא מדגיש זאת משוםדמה. אבל ביום הכיפורים, הוא מרחיב על כך יותר, אבל לא נראה שיש הבדל. הוא הדין והוא הטעם. הוא כותב [בדף קכ"ד ע"א] בזה"ל, בעת אמירתו י"ג מדות, צריך להתעורר בכוונה רבה ובכי ואנחה, כי ברית כרותה לי"ג מדות שאינן חוזרות ריקם. והם מפתח גדול, לבקש ולדפוק בם שערי הרחמים והסליחות, הן ליחידים הן לרבים. ומה מאד יתאונן, כי לא נדמה ליוצרו.

האדם צריך אז להצטער, כאשר הוא אומר זאת, הקב"ה 'אל רחום וחנון', אבל איך אני? ותחת היותו רחום וחנון, הפך עליו בְּלִהוּת, עוֹכֵר שֶׁאֵרוֹ אֲכֹזְרִי [עיין בספר משלי י"א, י"ז]. ותחת היותו ארך אפים, טרף נפשו באפו וּבְחִרְוֹנוֹ. הקב"ה הוא ארך אפים, 'מרחיק רגז', כובש את כעסו. ברם האדם, כמה פעמים כעסתי, לא דיברתי כפי שצריך. וכן כן כל כיוצא בזה. בכולם יבכה ויתאבל ויתחרט על מדותיו אשר לא טובות, ויגמור בלבבו מכאן ולהבא לעשות מן הבא בידו ממדותיו יתברך, אולי יתרצה לפניו יתברך, ושב ורפא לו.

ישנם כאלה האומרים, כי גם אם אנחנו לא מקיימים, אבל כיון שישנם כאן עשרה, ברוך ה', האחד רחום והשני חנון, זה עושה חסדים וזה

זה יותר מדאי. אלא כאשר הוא חוזר בתשובה, העון הזה מחוק ואינו קיים. הוא נקי. ומה שלאחר מכן הוא חטא שוב, בסדר, יעשו איתו חשבון מכאן ואילך.

לגבי אומות העולם, הדבר אינו כך. זהו שנאמר [תהלים קמ"ג, כ'] **לֹא עָשָׂה כֵּן לְכָל גּוֹי**. הקב"ה עושה כך רק לעם ישראל. אצל אנשי נינוה, כאשר הם חטאו בפעם השנייה, לא עזר להם כלום, לקחו בחשבון גם את החטאים הקודמים. כי תשובה מועילה רק לעם ישראל, כי חטאים מחוק. משא"כ אצל אומות העולם, הדבר אינו עוזר [עיין שיעור מוצש"ק וילך התשע"ג, ומוצש"ק כי תצא התשע"ד, דרשת חול המועד סוכות ה'תש"פ, ומוצש"ק חוקת התשפ"ב].

זה לפי מה שהוא אומר, בשם רבינו חננאל.

אולי תעזרו לי, אני מבקש ממי שיעמיק ויתבונן, כי לא כל כך ירדתי לסוף דעתו. למשל, הוא מכוון את כל ה"ג מדות, כנגד מה שאמר יעקב אבינו, והרי י"ג מדות מתחילות במלים י"י י"י אל רחום וחנון. י"י י"י – זו מדת רחמים, וכן א"ל. אבל כאן, הרי זה ההיפך, 'אלהי אבי אברהם, ואלהי אבי יצחק, י"י האומר אלי'. אלהי אלהי והי"ה. איך הדבר מקביל האחד אל השני? עדיין צריכים אני למוֹדְעִי. בספר לבנת הספיר כתב, כי יש לו ספר בשם קופת הרוכלים, ושם הוא מסביר את זאת, אולם לא זכינו שהספר הזה יצא לאור. בכל אופן, אמרנו מה שאנחנו יכולים.

[לעניין השאלה לגבי אלהי אבי אברהם וכו' כיצד כנגד י"י י"י, אפשר לומר דהיינו כיון שאברהם מדתו חסד, והיינו רחמים, וכן אברהם גימטריא רחם כנודע. ויצחק מדתו גבורה, דהיינו דין. ועיין רבינו בחיי שם, ועץ חיים למהרי"ץ גבי אלהי אברהם אלהי יצחק וכו' שבתחילת תפילת שמונה עשרה. ואמנם יש מפרשים דיי"י י"י, היינו רחמים ודין. והנה לכאורה קשה דרס"ג עצמו פירש כי י"י הראשון דבק למעלה, וממילא אינו המדה הראשונה, עיין ראב"ע ונוה שלום. ויש לעיין בפירושו הארוך על ספר שמות. ואולי מכאן חיזוק

לדברי מעב"ת (לעיל ד"ה כך) שדבריו בפרשת וישלח אינם דברי עצמו, אלא דברי חז"ל. איתמר].

עכ"פ אם רואים שיעקב אבינו כבר משתמש ב"ג מדות, בכדי לבקש מהקב"ה, וכנראה גם שני אבותינו הקדושים שלפניו, כי אם יעקב אבינו כך, יוצא שהדבר אינו מתחיל ממה רבינו ע"ה, אלא כבר אבותינו הקד', 'אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב'.

א"כ מובן היטב מה שאנו אומרים, 'בעבור שלוש עשרה'. כי אבותינו הקד', אשר התנהגו במדותיו של הקב"ה, דהיינו 'מה הוא רחום אף אתה רחום'. גם הם התנהגו אותו הדבר, הרי זאת המטרה, שאנו נתנהג במדותיו של הקב"ה, כמ"ש [דברים כ"ח, ט'] **וְהִלַּכְתָּ בְּדֶרֶכָיו**. א"כ בעבורם, שהם בודאי קיימו זאת, כי ההנהגה שלהם היתה כך, למדו מהקב"ה והתנהגו במדות האלה, לכן מזכירים דוקא אותם, בעבורם תזכור לנו ברית שלוש עשרה מדות של רחמים.

השלמה בעניין השאלה מדוע לא עומדים בפיוט יגדל אלהים חי וכו' כפי שעומדים באמירת זיכולו, ומקור לכך שי"ג העיקרים המובאים בו הם כנגד י"ג מדות של רחמים.

לפני כמה חדשים [שיעור מוצש"ק במדבר ומוצש"ק בהעלותך התשפ"ב], דיברנו בס"ד בעניין הפיוט יגדל אלהים חי וכו'. הבאנו שאלה, מדוע לא עומדים בפיוט הזה, כפי שעומדים באמירת זיכולו? הרי כתוב בפוסקים שצריך לעמוד, מכיון שזאת עדות. אם כן, גם הפיוט יגדל וכו' זאת עדות, י"ג עיקרי הדת, למה לא עומדים. דיברנו על העניין הזה בהרחבה ובאריכות, ומישהו שאל ואמר בשיעור, אולי י"ג העיקרים מקבילים ל"ג מדות? וכיון שבי"ג מדות אנחנו התימנים לא עומדים, הרי אצלנו נוהגים לשבת באמירת י"ג מדות, גם על כך דיברנו בעבר [שיעור מוצש"ק כי תצא התשע"ה, ומוצש"ק כי תבוא התשע"ט], ולא ניכנס לזה כעת, לכן איננו רוצים לעמוד בפיוט יגדל. כי מה נפשך, מאחר שזה מכוון כנגד י"ג מדות, אז כפי ששם יושבים, גם בפיוט יגדל יושבים.

תשובת מרן שליט"א: נכון. רבינו האר"י אומר לא להגיד זאת. כך המקובלים אומרים. בפרט הבתים הראשונים, כי הלשונות אינו מתאים עפ"י הסוד. אבל, פיוט זה נתקבל בכל תפוצות ישראל, ישנם בודדים אולי שלא אומרים אותו. מעטים.

האר"י ז"ל האומר שלא להגיד את הפיוט יגדל, זה לא בגלל שישנו משהו שאינו נכון, בעצם הדבר, רק שסגנון המלים אינו מדויק. בתורת הקבלה, לכל מושג יש הגדרה. כינוי זה, רומז לספירה זו וכו'. הרי מי שיודע בתורת הסוד, יכול לקחת כל ספר, ולראות ולהבין האם מחבר הספר הינו 'מקובל' או פשטן, אם הוא משתמש ב'צופן', כי לכל מלה ישנה הגדרה. אם הוא מחבר דבר לדבר, הוא אינו מבין מה שהוא מדבר, הוא מערבב בין הדברים.

לדוגמא, לגבי פיוטי רבי יהודה הלוי ורבי שלמה אבן גבירול, האריז"ל לא מצא חן בעיניו, כי למרות שהם מדברים דברים חשובים, אבל בתורת הסוד הדבר אינו מתאים, הם משתמשים במלים בהגדרות לא נכונות. למי שמבין בפנימיות. בתורת הסוד, כל דבר חייב להתאים. לכל מלה, ישנה משמעות מדויקת. כמו שלא לחנם, במקום אחד בתורה כתוב שם י"י, ובמקו"א כתוב שם אלהים, ובמקו"א כתוב י"י אלהים. דברים שעפ"י הפשט לא מבינים, מה הדבר אומר? אבל הביטוי הזה, לפי הפנימיות, מתאים דוקא לעניין הזה. הוא אינו מתחבר, עם הדבר השני. אם המחבר יודע את הפנימיות, הוא לא יערבב את הדברים. ואם מישוהו מערבב, הדבר סימן שאינו יודע, ולכן הוא עושה מהכל 'סלאט'.

בפיוט יגדל, מעט מן הביטויים אינם מתאימים, אבל לא שאינם נכונים באופן כללי. לכן זה לא מצא חן בעיני האריז"ל. מדובר רק על הבתים הראשונים, כנראה הביטוי קדמון לכל דבר וכו'. אבל כבר כתב במחזור אהלי יעקב ובסדר ערבית של ראש השנה, דף נ"ט ע"ב, שהפיוט הזה נתפשט ונתקבל ברוב התפוצות, ונשתקע בבניין הקודש יעו"ש.

עניתי לו אז, כי אכן הדבר נשמע מתאים, י"ג מדות – י"ג עיקרים, אבל סוף סוף מהו הקשר ביניהם? וכי המספר בלבד הוא הקשר? צריך שיהיה משהו מהותי ופנימי, המקשר ביניהם.

בסייעתא דשמיא, כפי שכתוב [עי' מגילה דף ו' ע"ב] יגעתי ומצאתי תאמין, זה מקרוב זכיתי ומצאתי כי אכן הדבר נכון, ישנו קשר בין הדברים. זה לא סתם, י"ג העיקרים – י"ג מדות.

ישנו ספר בשם הדרת קודש, והוא מסביר את הקשר ביניהם, האחד כנגד האחד. הפלא ופלא. עפ"י הסוד, וגם עפ"י דרכי החקירה. פילסופיא.

הדבר מובא גם בספר פרקי מחשבה [מאמר ב', עמ' מ"ה]. בהתחלה הוא אומר כך, כמה שיטות נאמרו במניין ובמספר העיקרים, שהם שרשי הדת ויסודותיו. יש מי שפנה עשרים וששה עיקרים, ויש שמנה תשעה עיקרים, ויש שמנה ששה עיקרים (ראה ספר העיקרים בהקדמתו). בעל העיקרים מונה ג' עיקרים וכו'. כבר דיברנו על כך בזמנו.

אמנם הרמב"ם בפירוש המשניות שלו [סנהדרין פרק י' משנה א'] מנה י"ג עיקרים.

י"ג עיקרים אלו, התקבלו בכלל ישראל, ועל פיהם נתייסד נוסח ה'אני מאמין', הנמצא ברוב הסידורים אחרי תפילת שחרית, ובו תמצית י"ג העיקרים. כמו כן, הפיוט "יגדל", הנדפס בסידורים בתחילת סדר שחרית, בנוי על י"ג העיקרים של הרמב"ם.

ובהערה ה' [שם למטה] הוא כותב בזה"ל, הקדמונים כתבו ספרים שלמים לביאור העיקרים, ראה ספר 'ראש אמנה' מהאברבנאל. וראה בספר 'הדרת קודש' לרבי שמעון בן שמואל, יצא לאור בשנת ק"ס לאלף הששי, ובו מבאר כי יש קשר בין י"ג העיקרים לבין י"ג מדות הרחמים, בדרך הקבלה עכ"ל. עיינתי שם ומצאתי כי זה לא רק עפ"י הקבלה, אלא מצרף לכך על-פי החקירה. שילוב. ישנם המחברים את שני הדברים, ואכמ"ל.

שאלה מהקהל: ישנם כאלה המתנגדים לפיוט יגדל, כיון שהוא סותר את הקבלה.

חשיבות התפילה על הצלחה בחינוך הילדים לתורה וירא"ש, ומדוע אנשי כנה"ג לא תיקנו ברכה מיוחדת בשמו"ע על כך, והסיבה שהדבר מוזכר אבל מוסתר בברכת מודים וכו' אתה הוא לדור ודור נודה לך ונספר תהלתך.

ישנו דבר נוסף, אשר חשוב מאד להתפלל עליו, בפרט בדור שלנו. הדבר שייך למעשה בכל הדורות, אבל בזמנינו בפרט. וזה עניין ההצלחה בחינוך הילדים, לגדלם לתורה ויראת שמים. בדורנו לא חסר, ישנם הרבה מפריעים לעבודת ה'. לצערנו, ישנם כאלה אשר ירדו וסטו מן הדרך הישרה, וצריכים לדעת מהי התרופה – או מהי אחת התרופות. כמובן ישנם דברים רבים שצריכים לעשות.

אומרים ששאלו את אחד מן הגדולים, לפני כמה עשרות שנים, לגבי בנו אשר סטה מהדרך. כל בניו היו בסדר, פרט לאחד. אמרו לו, הרי ישנו כלל, שהתפוח לא נופל רחוק מהעץ. א"כ איך בנו כ"כ הרחיק לכת, ונהיה כזה 'בצד השני'?

הוא ענה להם, תשמעו, הדבר נכון שתפוח לא נופל רחוק מהעץ, אבל הני מילי ברוח מצויה... לא ברוח שאינה מצויה.

מה שקורה בדור שלנו, לא היה בכל הדורות. הרוחות סוערות מאד. זאת הוא אומר, לפני עשרות שנים. קל וחומר בן בנו של ק"ו עתה בזמנינו, בדור שלנו, ובפרט בשנים האחרונות, שישנם כ"כ הרבה משטינים וקלקולים איומים וחמורים רח"ל. מה עושים?

אחד מן הדברים, אומרים זאת גדולים וצדיקים, שצריך להתפלל על כך בתפילת שמונה עשרה, וכדלקמן.

בעצם, השאלה מתחילה הפוך. ישנם כאלה השואלים, הרי אנשי כנסת הגדולה תיקנו י"ח ברכות, שלוש ראשונות הן שבת, והאמצעיות הן שאילת צרכים, והאחרונות הן הודאה. אומר הרמב"ם בפ"א מהלכות תפילה, כי שם כתוב כל הצרכים שליחיד והציבור. קבעו כל מה שצריך. אם כן, איך דבר חשוב כזה, לא נכלל בשאילת הצרכים? שהאדם יתפלל על בניו, שילכו בדרך ה', שח"ו לא יסטו מן הדרך.

ובל נחשוב שזה רק בדורנו, הרי אפילו אברהם אבינו יצא ממנו ישמעאל, ומיצחק אבינו יצא עשיו, ומחזקיהו המלך יצאו מנשה ורבשקה. לא חסר רשעים.

מדוע לא נכללה תפילה כזאת, בתפילת שמונה עשרה? למה אנשי כנסת הגדולה, לא הוסיפו זאת?

אמנם יש כזאת בברכות התורה, 'ונהיה אנחנו וצאצאינו, וצאצאי עמך כל בית ישראל, יודעי שמך ולומדי תורתך לשמה', אנו מתפללים על כך שם, אבל למה זה לא כתוב בתפילת שמונה עשרה?

עונים [בספרים רבים בשם מהרי"ד, כגון בס' טוב להודות, מאמר שמיני דף רע"ח רע"ט] על כך, שהדבר אכן נמצא. צריכים לגלות זאת. אבל זה מוסתר, מכיון שהדבר מסוכן.

בברכת מודים, אנו אומרים כך, 'אתה הוא לדור ודור, נודה לך ונספר תהלתך, על חיינו המסורים בידך'. במלים הללו, 'לדור ודור נודה לך ונספר תהלתך', ישנה כוונה נסתרת, שצריכים לכוון אותה. אנשי כנה"ג לא רצו לקבוע להגיד זאת בצורה מפורשת, בכדי להעלים זאת מעיני המקטרגים. כי אם הם ידעו את העניין הזה, הם ישטינו, יפריעו לתפילה הזאת להתקבל. ברם כאן בברכת מודים, ישנה כוונה נסתרת, והתפילה עולה מבלי שמישהו יעמוד בפניה בדרך.

אתה הוא לדור ודור, אני מבקש ממך ריבונו של עולם, שהדורות הבאים אחרי, ימשיכו להודות לך ולספר תהלתך. 'נודה לך ונספר תהלתך'. הטמינו זאת בקמץ, בתפילה כאן.

כאשר מתעמקים במלים הללו, 'לדור ודור נודה לך ונספר תהלתך', רואים שכתוב כאן משהו חשוב מאד. הרי לא רק שהסתירו את הכוונה, אלא זה גם לא במקומו. זה לא בתוך הברכות של 'שאילת צרכים', אלא בברכות ההודאה. שם לא המקום בכלל, לשאילת צרכים. הרי קיי"ל שאין להוסיף בשלוש ראשונות שהן שבת, ולא בשלוש אחרונות. רק בעשרת ימי תשובה, מוסיפים 'זכרנו' ו'מי כמוך', 'זכור רחמיך' וכו', כי זה צרכי רבים. או

לְדֹר וְדֹר נִסְפֵּר תִּהְלֶתֶךָ. ברור כשמש כי זה מיוסד עפ"י הפסוק הזה, רק שבפסוק הסדר הוא ההיפך, 'נודה לך לעולם, לדור ודור נספר תהלתך'. רק שינו את הסדר, 'לדור ודור נודה לך ונספר תהלתך'. אם כן, כיון שזה נוסד עפ"י הפסוק הזה, חייב להיות שזה קשור ללמטה.

אבל בשלמא בפסוק, הלשון הוא 'חלק'. אולם כאן בתפילה, הלשון הוא נראה מגומגם. לכאורה. חס ושלום. אבל כאילו אנחנו מרגישים משהו, שאינו מסתדר בלשון, במלים 'אתה הוא לדור ודור נודה לך ונספר תהלתך'. אם היו נותנים לנו לסגנון, היינו אומרים כך, אתה הוא אשר לדור ודור נודה לך ונספר תהלתך. חסרה כאן, איזו 'מלת קישור'. או אתה הוא שלדור ודור וכו'.

נראה לי שאדרבה, אנשי כנסת הגדולה רצו בזה לומר לנו כאן, כי בכוונה הכנסנו פה משהו שאינו מובן, בכדי שנדע שאכן מסתירים כאן משהו. הלשון פה לא חלק, תדע לך, שהינך צריך להכניס פה כוונה נוספת, רמזו לנו את הכוונה הזאת.

*

והנה מישוהו שאל אותי, בסדר, הכל טוב ויפה, 'לדור ודור נודה לך ונספר תהלתך', פירושו שמתפללים על הדורות הבאים. יש לנו כוונה נסתרת, שהדורות הבאים יספרו את תהלת ה'. אבל, מה עם לימוד התורה? הרי הבסיס של הכל, זהו לימוד התורה. כאשר יש לימוד תורה. ואת זאת, לא מבקשים.

לכן תשמעו דבר הפלא ופלא. רבי יהודה ברבי יקר, בפירושו על התפילה [עמ' ס"א], אומר בלי שום קשר לאמור לעיל, לגבי המלים 'נודה לך ונספר תהלתך', כי התהלה של השם, זאת התורה. והוא אומר זאת, בלי קשר למה שאמרנו מקודם.

בהתחלה הוא מסביר את הפשט, לדור ודור נודה לך, ע"ש לדור ודור הללויה. נודה לך, ע"ש צדיקים יודו לשמך. ונספר תהלתך, ע"ש תהלת ה' ידבר פי. וע"ש וגדולתך אספרנה וכו'. זהו הפשט הפשוט.

כפי שאנו אומרים בנוסח 'על הנסים', 'כשם שעשית וכו' כך עשה עמנו נסים וגבורות בעת ובעונה הזאת'. אבל דבר שיהיה קבוע? אלא התשובה, כיון שרצו שלא יהיה קטרוג על כך, הסתירו זאת. וכאשר מתעמקים, רואים שיש כאן אמת.

כי לכאורה, גם הפשט אינו מובן. אפילו הפשט הפשוט, אינו 'חלק'. כל הנוסח, מתחילת ברכת מודים, ועד המלים הללו, הוא מובן. מודים אנחנו לך וכו', אתה הוא ה' אלהינו צור חיינו מגן ישענו. כעת כתוב, אתה הוא לדור ודור נודה לך ונספר תהלתך. לאיפה שייכות המלים, 'אתה הוא לדור ודור?' האם לרישא, 'צור חיינו מגן ישענו', אתה הוא לדור ודור'. ואח"כ מתחילים, 'נודה לך ונספר תהלתך', על חיינו המסורים בידך וכו'. או דילמא, 'צור חיינו מגן ישענו', נגמר העניין. ואח"כ 'אתה הוא לדור ודור, נודה לך ונספר תהלתך'.

מי שיעיין במהרי"ץ במקום ועץ חיים דף מ"ח ע"ב, יראה כי הוא מעיר על כך, אבל ממש בקצרה. והוא לא מסביר את דברי עצמו.

וזה לשון מהרי"ץ, 'אתה הוא לדור ודור נודה לך', תחילת דיבור הוא. המלים 'אתה הוא לדור ודור', הולך למטה. זה לא קשור למעלה. הוא לא מסביר למה. וגם לא מציין מקור. וישנם אכן מפרשים, האומרים אחרת. מי שיעיין בסידור מהר"ר שבתאי סופר, יראה כי הוא כותב שזה כך, שייך למטה, 'מגן ישענו אתה הוא לדור ודור'.

וב'עיון תפילה' שבסידור אוצר התפילות, הביא את שתי הדעות, י"א כך וי"א כך. אבל מי שמסתכל ומתבונן יותר, יבין כי הם צודקים, מהרי"ץ זיע"א וכל מי שמפרש כך. והסיבה היא, שהרי כל התפילות והברכות מיוסדות על הפסוקים. הרי האבודרהם, ועוד לפניו, מהר"ר יהודה ברבי יקר, הביאו כי לכל מה שאמרו וקבעו אנשי כנה"ג, ישנו משהו המקביל לכך. איזה פסוק, או עכ"פ משהו דומה בפסוקים.

התפילה הזאת, 'אתה הוא לדור ודור נודה לך ונספר תהלתך', מיוסדת על הפסוק [תהלים ע"ט, י"ג] וְאַנְחֵנוּ עִמָּךְ וְצִאֵן מִרְעִיתֶךָ נֹדֶה לְךָ לְעוֹלָם

ובהמשך הוא אומר, ועוד, נספר תהלתך – או תהלתך – זו היא התורה. התורה נקראת 'תהלה'. והסיבה היא, שהיא כעין סיפור. וע"ש בְּסֵפֶר בְּסֵפֶר וְסִיפּוּר. אלו המלים שלו. הוא כותב ממש בקצרה, דברים ממש סתומים. שני טעמים. 'התורה היא כעין סיפור', ו'על שם בְּסֵפֶר בְּסֵפֶר וְסִיפּוּר'.

אולי את הסיפא, אנחנו קצת יותר מבינים, כי זהו הדבר הראשון בספר יצירה. ספר יצירה מתחיל כך, בשלשים ושתים נתיבות פליאות חכמה, חקק י"ה יהו"ה צבאות (נוסח אחר: אלהי ישראל אלהים חיים ומלך עולם, אל שדי רחום וחנון רם ונשא שוכן עד מרום וקדוש שמו, וברא) את עולמו בשלשה ספרים, בְּסֵפֶר וְסִיפּוּר וְסִיפּוּר. המפרשים שם מסבירים, כי 'סִפֵּר' היינו, בכתב. 'סִפֵּר' זה מלשון ספירה, לשון מניין. כך אומר שם הר"י גרמיזא, וכן בפירוש אוצר ה'. כי ישנו פסוק [דברי הימים ב' ב', ט"ז] הִסְפֵּר אֲשֶׁר סִפְּרָם דָּוִד. ו'סיפור', פירושו דיבור. סיפור דברים.

המבי"ט בספרו בית אלהים, כותב דבר מעניין. הוא אומר, כי רוב התורה, היא סיפורים.

התפעלתי כאשר ראיתי את המלים האלה. לא שמנו לב לכך. למשל ספר בראשית, כולו סיפורים. וכן ספר שמות. ספר ויקרא, חלק. כמעט כל התורה, היא סיפורים. והוא אומר, כי הסיבה לכך היא, מכיון שסיפור זהו דבר שהכי נקלט. כאשר אתה רוצה ללמד משהו, אם אתה אומר סיפור, השומעים תופשים.

ישנם כאלה, שמכל השיעור הם תופשים רק את הסיפור. או אם יש איזה דרשן. את הסיפור, כולם זוכרים. אם אתה רוצה משהו שיתפש, אתה צריך לספר סיפור. בדרך מליצה הדרשנים אומרים, ולא המדרש הוא העיקר, אלא 'המעשה'... תגיד איזה סיפור, ואז הועלת יותר.

כנראה זה מה שהוא אומר, או קרוב לזה, שהתורה היא כעין סיפור. 'על שם', הר"י ברבי יקר, עושה מכך שני דברים. זה טעם שני.

ביאור המעשה בבנו של רב ספרא, שהובא בזוהר הקדוש, ושתי שאלות במעשה זה.

א"כ גם אנחנו צריכים לספר סיפור...

תשמעו סיפור נפלא, הפלא ופלא, מתוך הספר קב הישר [פרק מ"ה].

הסיפור מובא במקורו בספר הזוה"ק [פרשת תרומה, דף קס"ו], וגם במדרש הנעלם רות [דף ק"ו] ישנו סיפור קצת דומה, אבל בסגנון אחר. אולם בספר קב הישר, הביא זאת בקצרה. בזוה"ק זה כמה דפים, כי מובא שם כל מה שדרש בנו של רב ספרא, אבל בעל קב הישר מדלג על כך, ומביא בעיקר את הסיפור. ברצונו להדגיש, את חשיבות עניין אמירת אמן יהא שמיה רבא.

בוא וראה, כמה חביב האיי שבחא קמיה קדשא בריך הוא. ומעשה הובא בזוהר פרשת תרומה, רבי חיא ורבי אבא, שרו בגו אושפיזיהו. קמו בפלגות ליליא למלעי באוריתא. וברתא דאשפיזא קמת ואנהרת לון שְׂרָגָא, ואינהו הוו עֲסָקִי באוריתא.

הם הגיעו לאיזה מקום ולנו שם, ובאמצע הלילה הם קמו כדרכם לעסוק בתורה. בתו של בעה"ב, ראתה שהם קמו ללמוד תורה, אז גם היא קמה והדליקה את האור, וישבה מאחוריהם והקשיבה, רצתה לשמוע מה הם לומדים.

[מרן שליט"א קורא את הפסקאות דלקמן בניגון קריאת ספר הזוה"ק. העורך]. אדהכי אשגח רבי אבא אבתריה, וחמא דהוי בתו של בעל הבית מנהר להו. רבי אבא, תוך כדי שהוא לומד, שם לב שהיא הדליקה אור וכו', אז הוא התחיל לדרוש לפי העניין, את הפסוק [משלי ו', כ"ג] פִּי נֹר מְצֹוֶה וְתוֹרָה אֹר.

פֶּתַח וְאָמַר "כִּי נֹר מְצֹוֶה וְתוֹרָה אֹר", האשה היא מְצֹוֶה על נר של שבת, ולא האיש. והטעם, כי האשה היא נגד השכינה. ותורה אור, פירוש, התורה שלמד בעלה, שהאיש מצווה על התורה ללמוד, נותן אור והארה גדולה, כאותה המצוה של נר שבת שהאשה מדלקת. נמצא שניהם מאירים באור תורה ואור שבת. אשריהם הנשים, שזוכין לבעלי תורה.

להגיע לבית הכנסת, לשמוע ולומר אמן יהא שמיא רבא. אמרתי לעצמי, בחור כזה, הוא יהיה החתן שלי. אין ספק שהוא גברא רבא. ומיד חיתנתי אותו עם בתי. אולם לבסוף התברר, שהוא עם הארץ, אינו יודע כלום, אפילו לא ברכת המזון. כנראה הוא צדיק תמים, אבל תורה הוא לא יודע מאומה. אפילו לא היכרתי אותו, לא חקרתי ולא דרשתי, מיד חיתנתי אותו. אולם לאחר מכן נוכחנו לדעת שאפי' ברכת המזון וק"ש הוא לא יודע. אוי ואבוי לנו.

אמר ליה רבי אבא, אַעפֿר ליה באחרא. רבי אבא אמר לו, טוב, מה הבעיא? שיתגרשו, ותחתן אותה עם מישהו אחר. ובתוך דבריו חזר ואמר, או דלמא ברא יוליד, דהוי גברא רבא. אולי לא כדאי, שמא הנכד יהיה ת"ח, יהיה להם בן ת"ח.

אדהכי קם החתן ודלג עליהו ויתיב לקמיהו. תוך כדי שהם מדברים, קם החתן בעצמו. גם הוא התעורר. שמע את הדיבורים, ונכנס.

אסתכל ביה רבי אבא. אמר רבי אבא, חמינא בהאיי רבא – בנער, בבחור הזה – דנהורא רבא יפוק מניה לעלמא. רבי אבא מסתכל עליו בהתבוננות ואומר, תשמעו, אתם אמרתם שהוא עם הארץ? וכי זה עם הארץ? אני רואה על פניו אור גדול של תורה. עתיד לצאת ממנו אור גדול לעולם. כיצד אתם אומרים, שהוא עם הארץ?

ופתח ואמר האיי רביא. רבותי, אימא חד מלה. אותו בחור מתחיל לדבר, ואומר כך. תשמעו רבותי, ברצוני לומר משהו. פתח ואמר – התחיל להגיד את הפסוק בספר איוב וליב, וי, צעיר אני לימים, ואתם ישישים, על כן זחלתי ואירא מחות דעי אתכם.

והתחיל לדרוש בתורה. האיי קרא, אַתְעָרוּ ביה עמודי עולם. אבל אליהוא, דכתיב ביה נאיב ל"ב, ב' ממשפחת רם, וכתיב ביה [שם] בן פרבאל הבוץ, דנקרא כן בשביל דמבזה עצמו למאן דגדול מניה. וזה שאמר, 'צעיר אנכי לימים'. הוא היה מבזה את עצמו, למרות שהיה

אשרי אשה שבעלה תלמיד חכם, בן תורה. כך רבי אבא דרש. כי לפי מעשיה ניכר שהיא אוהבת ומעריכה מאד את התורה.

והנה כאשר היא שמעה זאת, את דבריו, פתאום היא פרצה בבכי.

שְׁמַעַת הָאֵי בתולה, וְהוּא פְּכִיָּא. אדהכי קם אבוה דבתולה, וְחָמָא לברתיה פְּכִיָּא, ושאל לה, למה ועל מה היא בכי?

ולא ענתה מאומה, מחמת מרירות הלב. והתחיל אף אביה לבכות.

אביה שמע את הרעש, וגם הוא קם. בהתחלה ר' חמא ור' אבא לא הדליקו אור, כי לא רצו להפריע לבני הבית לישון. לכן הם ישבו ללמוד בעל־פה בחושך. אבל היא קמה והדליקה, ואז גם אביה קם. כאשר הוא ראה אותה בוכה, התפלא ושאל אותה, מדוע את בוכה? אבל מרוב הצער, מגודל מרירות הלב שלה, לא הצליחה להוציא מהפה מלה. לא ענתה לו. ואז גם אביה התחיל לבכות.

רבי אבא מסתכל, מה קורה פה? ואז הוא אמר, אהה, עכשיו אני מבין, כנראה שבעלה הוא עם הארץ. אני דרשתי, כמה חשוב לאשה שבעלה הוא בן תורה, והיא נשואה לעם הארץ, לקחה זאת לליבה, לכן היא בוכה.

אמר רבי אבא, מבכיתה נראה, שהחתן שלה הוא עם הארץ, ואינו בעל תורה.

אמר ליה – אביה ענה לו, ודאי הכי הוא. אכן אתה צודק. הדבר נכון. איך זה קרה? ובגין דחמינא ליה יומא חד דְּדִלִיג מֵאֲגָרָא חדא למשמע קדיש בהדי ציבורא, סְלִיק ברעותי דילי למיהב ליה ברתי. ותכף דנפקו ציבורא מבי כנשתא, יהיבנא ליה ברתי. דאמינא, בדילוגא דא למשמע קדיש, מוכרח להיות גברא רבא באוריתא, ואף על גב דאיהו רביא דלא ידענא ביה מקדמת דנא. והשתא אפלו ברכת מזונא לא ידע, ואין בידי לכוף אותו דיתעסק באוריתא ויקרא קְרִית שמע וברכת המזון.

הסיבה שלקחתי אותו לחתן, היא מפני שיום אחד ראיתי בחור, קופץ מן הגג בכדי להספיק

מצאצאי יחזקאל בן בוזי. כלפי אנשים גדולים, הוא משפיל את עצמו.

אף אני מקטין עצמי לגבי בר נש, דאית ליה יומין סגיאין. אנשים שהאריכו ימים. ועל כן פגין דאנא רביא, ובמקום הזה יש ישישים בחכמה, עלה בדעתי דלא למללא עד יומא דא. גם אני השפילתי את עצמי, אני מקטין את עצמי, כי באתי למקום הזה, וישנם כאן ישישים בחכמה. החלטתי, שאינני מדבר בנוכחותם בדברי תורה.

והשתא דאתון הכא, אית שעתא למפתח פומי. אבל כעת, שאתם נמצאים כאן, אני אדבר. התחיל לדרוש זה הפסוק, 'כי נר מצוה ותורה אור', וגילה להם כמה סודות בתורה על פי הסוד.

בעל קב הישר מדלג על כך, אבל מי שיעיין בזוה"ק [שם], יראה כי כתוב שם כל מה שהוא דרש, דברים מתוקים מדבש ונופת צופים, דברים שאפילו התנאים הללו – רבי אבא ורבי יוסי – התפעלו מהם. ומסוף הסיפור בהמשך מובן, שאפילו רשב"י לא ידע את החידושים הללו. התפעל מהם.

ואחר כך פתח ואמר. דעו, כי אנא מבבל, וברא דרב ספרא אנא, ולא זכינא לאשתמודעא עם אבא. ואַטְרִידנא להכא, ודחילנא עד הכי למימר מלין דאוריתא, דיתבי ארעא דא ארִיִּתא בתורה, ושוניא עלי דלא אימא מלי דאוריתא תרין ירחין, ויומא הדין אשתלימו תרין ירחין. זכאה חלקי דאתערעתון הכי.

אותו בחור אמר להם, תדעו רבותי, אני מוצאי מבבל, ואתם כאן בארץ ישראל. ובנו של רב ספרא אני, אבל לא זכיתי להכיר את אבי כיון שהוא נפטר כשהייתי צעיר, ועד עכשיו פחדתי לדבר, כי כאן ישנם אריות בתורה. החלטתי, כי חדשיים אינני אומר מלה, לא מדבר דברי תורה במשך חדשיים, כיון שישנם כאן תלמידי חכמים גדולים. שתקתי. אבל היום, נגמרו החדשיים הללו. מעכשיו אני יכול לדבר.

ארים רבי יוסי קליה ובכה. קמו כלהו ונשקוהו ברישיה. כאשר רבי יוסי שמע זאת, בכה בקול

רם, התרגש כל כך, איך היגענו לכאן בדיוק כשנגמרו החדשיים. זה משהו מכוון מן השמים.

אמר רבי יוסי, אלמלא לא באתי וזכינא למשמע מלין דעתיק יומין, דנפיק מפומך, מאי דלא זכינא למשמע עד השתא, דיינו. יתבי כולהו.

אמר החתן. רבותי, מדחמינא צערא דַּחְמוי, וצערא דברתיה – אשתי, דהו מצערי בנפשיהו דלא ידענא ברכת המזון וְקִרְיַת שְׁמַע, אמינא, לא אתחבר באשתי, עד שאגלה לכם סוד ברכת המזון בסודות גדולים ונפלאים.

ראיתי כמה מצטערים חמי וכן הכלה, כי הם חושבים שאני עם הארץ, שלא יודע אפילו ברכת המזון. אמרתי שאני לא אתחבר איתה, עד שאגלה לכם את הסוד של ברכת המזון. סודות גדולים ונפלאים. והיתה שמחה גדולה.

תְּדוּ כִּלְהוּ, ורבי יוסי ורבי אבא ורבי חייא וחמיו והכלה, קמו כלהו ונשקוהו.

אמר רבי יוסי, ודאי הילולא דקדשא בריך הוא אתרעי ביה. נטלו להכלה וברכו לה בכמה ברכאין. אמרו לאביה, דיתקן בית מיחד לעשות בו חתונה. אמר רבי יוסי, לא נפקינן מהכא, עד דיתעבד הלולא. וכנישו אחר כך כל אנשי מתא לההוא חדוה, וקראו להכלה, וחדו עמהון במלין דאוריתא. אמנם עברו שבעת ימי המשתה, אבל זה כלום. כעת צריך לעשות סעודה מחדש, כי נתגלה שהחתן הינו גברא רבא. עכשיו עושים הילולא.

ועל סעודת הנשואין, פתח החתן על פְּתוּדָא וביאר ענין שבע ברכות, סודות נפלאים וחידושים הרבה, וְתְדוּ פְּלָהוּ. הוא דרש, סודות של שבע ברכות. כמובן, 'שבע ברכות' בעצמם לא שייך, רק את פירוש העניינים, גילה חידושים וכו'.

וכל בני מתא קבלו עליהם את החתן להיות להם רב ומורה צדק. החליטו כל בני העיר שבאו לסעודה, שהוא יהיה הרב שלהם.

ואחר החתונה, קמו רבי יוסי ורבי אבא ורבי חייא, וּבְרִיכוּ ליה ואזלו לאורחיהו.

שערי יצחק – השיעור השבועי

המזון הוא לא יודע? הרי בשביל זה אשתו היתה סובלת, וחמיו סובל, בוכים ומצטערים. היה אפשר לו לנהוג כאדם בינוני. ק"ש וברכת המזון הוא יודע, אבל ת"ח הוא לא. אם מפני מה שהוא אומר, צעיר אנכי לימים וכו', ושלא רצה לדבר בפני גדולי תורה, למה עשה את זה בצורה כל כך קיצונית, שהוא עושה את עצמו פור ועם הארץ? לכאורה, ישנה דרך ביניים. זאת שאלה אחת.

שאלה שנייה. מרן הבית יוסף [באו"ח סי' נ"ו] מביא את הסיפור הזה, אמנם הוא לא מביא את כל האריכות אלא רק מציין, כי בזה"ק פרשת תרומה ישנם עניינים של סודות הקדיש, ומכך יש ללמוד כמה חשובה עניית אמן יש"ר בקדיש. ובשלחן ערוך [שם באו"ח סימן נ"ו סעיף א'] כתב, כי מכאן – עפ"י הזה"ק הזה – יש ללמוד, שצריך לרוץ לעניית הקדיש.

גם מהרי"ץ זיע"א מביא כזאת בעץ חיים [דף כ"ז ע"ב], לגבי עניין הקדיש, וכותב בזה"ל, יש לכוון בעניית הקדיש, ולענות אותו בקול רם. וכשאומר בקול רם, סגולתו לבטל גזירות קשות (בית יוסף בשם התוספות והזוהר). ולהשתדל לרוץ כדי לשמוע קדיש (מר"ן הש"ע מלשון הזוהר פרשת תרומה).

זהו עפ"י הסיפור הזה, לגבי אותו הבחור, אשר קפץ מן הגג.

ואני לכאורה אינני מבין. לכאורה, בזה"ק לא כתוב שהוא רץ, אלא שהוא קפץ מהגג. אם כן, למה הם לא כתבו זאת? לקפוץ מן הגג? מדוע הורידו דרגא, וכתבו 'לרוץ'? אמנם אולי הדבר אינו כ"כ מצוי, לקפוץ מהגג. אז בסדר, תכתוב כך, לקפוץ מהגג. ואם לאו, תרוץ. למה הם שינו את העניין, כתבו זאת בסגנון אחר?

אלו שתי שאלות, שאני משאיר לכם לחשוב עליהן. זעשו סייג לתורה. חייבים אנחנו לסיים. השם ברוך הוא יזכנו, ויאיר עינינו במאור תורתו, אכ"ר.

כד מִטוֹ לגבי רבי שמעון בן יוחאי – כאשר ר' חייא ור' אבא הגיעו אצל רבי שמעון בר יוחאי – זקיף עינוי וחמא לון. אמר להון, מסתכל הוינא יומא דא, וחמינא לכון תרין יומין דהויתון גבי חד מִשְׁכְּנָא, דהאיי נער, דאקרי מטטרוֹן, אולִיף לכו רזין עלאין. זכאה חלקיכון.

רשב"י מסתכל עליהם ואומר להם, תשמעו, אני רואה עליכם, שלפני יומיים הייתם 'גבי חד משכנא, דהאיי נער, דאקרי מטטרוֹן'. מסבירים המפרשים, כי אותו החתן, בריה דרב ספרא, הוא במדרגה של מלאך, מ"ט, שהוא נקרא 'נער'. הבית שלו, זה משכן מ"ט. אם כן, זכאה חלקיכון. אהה, תגידו לי איפה הייתם? אני רואה עליכם, שזכיתם לגילויים עצומים ונוראיים.

סִדְרוּ כלהו מלין קמיה, וסחו ליה עוֹבְדָא. סיפרו לו את הכל, אמרו לו היכן היו, ועל אותו בחור שדרש, ומה הוא חידש. רשב"י התפעל, אמר להון, זכאין אתון, וזכאה חולקכון, וזכאה חלקי, דהא אִדְכְּרנא יומא חדא, דהוה אִזִּיל עמי רב סְפָרָא, אביו של חתן, וּבְרִיכִית ליה, דִּיְהָא ליה בְּרִאֲוִין באוריתא, ולא בְּרִיכִית ליה דיזכה לגדל אותו וכו', עד כאן הזהר.

נזכרתי. אני מכיר את אביו, רב ספרא, יום אחד הלכנו ביחד, ובירכתי אותו, יהי רצון שיהיה לך בן גדול בתורה, בְּרִאֲוִין. וב"ה אני רואה כעת שאכן הדבר נתקיים. אבל אני מצטער, כי לא בירכתי אותו שיזכה לראותו. אמנם יש לו בן גדול בתורה, אבל הוא נפטר ולא זכה להכיר את בנו, לראות את הצמיחה שלו, ואת גדולתו בתורה. זהו הסיפור המובא שם.

*

כיון שהזמן נגמר, ברצוני רק לשאול על כך שתי שאלות, שתחשבו עליהן, ובל"ג נמשיך בשיעור הבא. יש לי כאן, שתי שאלות.

ראשית, רואים פה כי בריה דרב ספרא היה משהו עצום, מחדש נפלא, סודות עליונים, שהוא זכה להם. אבל, למה קיצוניות הזאת? בשלמא מה שהוא החליט, כי חדשיים הוא לא מדבר דברי תורה, הדבר אפשרי. אבל למה הוא עשה את עצמו עם הארץ? שאפילו ברכת

אלול – אשמורות